

УДК: 911.3:338.483(477)

Атаманюк Ярослава Дмитрівна,
кандидат географічних наук, доцент

ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: yaroslava.atamaniuk@pu.if.ua

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОДІЯЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Метою дослідження є проаналізувати особливості самодіяльного туризму на сучасному етапі та запропонувати вдосконалену модель його структури.

Методика. Аналіз літературних джерел показав, що на сьогодні існує значна кількість різноманітних класифікацій туризму за різними критеріями.

Результати. Автором після проведення експертних та соціологічних досліджень запропонована сучасна різностороння класифікація видів самодіяльного туризму. Дана структура найбільш повно відображає сучасний стан розвитку та різносторонність даного напрямку в туристичній індустрії. Запропоновано сучасне розуміння самодіяльного туризму як

нового соціального напрямку туристичної мобільності, який на Заході вже має свою історію розвитку. В сучасних умовах формуються нові види самодіяльного туризму, пов'язані, перш за все, із використанням глобальної мережі Інтернет. Їх поширення та розвиток відображають тенденції попиту на туристичному ринку.

Наукова новизна. Самодіяльний туризм розглядається як подорожі, що здійснюються з відмовою від послуг туроператорів та турагентів і охоплює не тільки різні види спортивно-оздоровчого туризму, а й бекпекінг, трекінг, автостоп тощо. Самодіяльні подорожі можуть організовуватись як туристичними організаціями (клубно-секційний туризм) так і самими подорожуючими (незалежний (аматорський) туризм).

Практична значимість. Практичне впровадження запропонованих у дослідженні положень у маркетинговій діяльності туристичних підприємств та організацій дозволить визначити той сегмент послуг, який буде цікавим для сучасних туристів. Таким чином можна виявити перспективні напрями діяльності туристичного бізнесу.

Ключові слова: структура самодіяльного туризму, види самодіяльного туризму, незалежний туризм.

УДК: 911.3:338.483(477)

Атаманюк Ярослава Дмитрівна,

кандидат географических наук, доцент

ГВУЗ ДВНЗ «Прикарпатский национальный университет им. Василия Стефаника», г.

Ивано-Франковск, Украина

e-mail: yaroslava.atamaniuk@pu.if.ua

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ САМОДЕЯТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА

Целью исследования является проанализировать особенности самодетельного туризма на современном этапе и предложить усовершенствованную модель его структуры.

Методика. Анализ литературных источников показал, что на сегодняшний день существует значительное количество различных классификаций туризма по различным критериям.

Результаты. Автором после проведения экспертных и социологических исследований предложена современная разносторонняя классификация видов самодетельного туризма. Разработанная структура наиболее полно отражает современное состояние и разносторонность данного направления в туристической индустрии. Предложено современное понимание самодетельного туризма как нового социального направления туристической мобильности, который на Западе уже имеет свою историю развития. В современных условиях формируются новые виды самодетельного туризма, связанные, прежде всего, с использованием глобальной сети Интернет. Их распространение и развитие отражают тенденции спроса на туристическом рынке.

Научная новизна. Самодетельный туризм рассматривается как путешествия, совершаемые с отказом от услуг туроператоров и турагентов и охватывает не только различные виды спортивно-оздоровительного туризма, но и бекпекинг, треккинг, автостоп и тому подобное. Самодетельные путешествия могут организовываться как туристическими организациями (клубно-секционный туризм), так и самими путешественниками (независимый (любительский) туризм).

Практическая значимость. Практическое использование предложенных в исследовании положений в маркетинговой деятельности туристических предприятий и организаций позволит определить тот сегмент услуг, который будет интересным для современных туристов. Таким образом можно выявить перспективные направления деятельности туристического бизнеса.

Ключевые слова: структура самодіяльного туризму, види самодіяльного туризму, незалежний туризм.

UDC 911.3:338.483(477)

Atamaniuk Yaroslava Dmytrivna,
Candidate of Geographic Sciences, Associate
Professor

SHEI «Vasyl Steanyk Precarpathian National
University», Ivano-Frankovsk, Ukraine,
e-mail: yaroslava.atamaniuk@pu.if.ua

PECULIARITIES OF FLASHPACKER DEVELOPMENT

Purpose. The aim of this investigation is to analyze the peculiarities of modern flashpacker and to suggest an improved model of its structure.

Methods. Analysis of literature resources has demonstrated that nowadays there is a huge variety of tourism classification based on different criteria.

Results. Having made a series of expert and sociologic studies the author suggested a modern long-range classification of flashpacker types. Such a structure reflects to the fullest extent an up-to-date state of development as well as versatility of the direction in the touristic industry. Current understanding of flashpacker as a new social trend of touristic mobility which has already made its history in the West, has been offered. Nowadays, new kinds of flashpacker dealing with the use of global network of the Internet are formed. Their distribution and development reflect tendencies of demand at the touristic market.

Scientific novelty. Flashpacker refers to as travelling free from services offered by touristic agencies and encompasses not only different types of sports and health tourism, but also backpacking, tracking, hitchhiking, etc. Amateur travelling may be organized both by touristic communities (section-club tourism) and by travelers themselves (independent flashpacker).

The practical significance. Practical implementation of suggested statements in marketing activities of touristic enterprises and organizations will allow to define the segment of services that will interest modern tourists. Thus, potential directions of touristic business can be determined.

Key words: structure of flashpacker, types of flashpacker, independent tourism.

Постановка проблеми. Сучасний світ живе в епоху змін, що ведуть до глобальної інтеграції, яка у туристичній сфері проявляється через застосування новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій. Це сприяє підвищенню ефективності обслуговування клієнтів, створенню нових маркетингових методик тощо. Якщо врахувати, що на момент продажу туристська послуга – не більш ніж інформаційний продукт про послуги, які будуть надані клієнтові, то зрозуміло що у туристичному бізнесі активно використовуються можливості Інтернету, розвивається торгівля послугами в онлайн-режимі. Віртуальні посередники (сайти туристичних підприємств, засобів розміщення та ін.) поступово витісняють традиційних постачальників туристських послуг (готелі, ресторани, туроператори, турагенти тощо). У туриста з'явилась можливість самостійно, без участі туристських фірм, отримувати інформацію та замовляти послуги в будь-якому поєднанні виробників і посередників. Така ситуація на ринку туристичних послуг сприяє розвитку самодіяльного туризму у найрізноманітніших аспектах. Із загальної

кількості послуг, які туристи купують через Інтернет, три чверті припадає на Сполучені Штати, де понад 60% туристів використовують Інтернет для організації власного відпочинку. На українському туристичному ринку Інтернет поки що відіграє незначну роль, але нові види самодіяльного туризму продовжують відвойовувати свої позиції. Зрозуміти структуру і сутність самодіяльного туризму допоможе детальна його класифікація. «Наявність класифікації видів туризму допомагає досконаліше вивчити розвиток туризму, його видозміни й основні тенденції. Вона має важливе значення для його практики, дозволяє упорядкувати знання і глибше пізнати суть світового туристського обміну, вирішувати проблеми його територіальної організації, планувати розвиток матеріальної бази, виявляти попит і формувати ринок туризму, виробляти й реалізовувати туристський продукт [1]». На даному етапі розвитку туристичної індустрії самодіяльний туризм відвоював собі нову нішу на туристичному ринку. Сучасне сприйняття самодіяльного туризму не відповідає застарілому «радянському» підходу до його класифікації. Тому постало питання про пошук шляхів вдосконалення існуючих класифікацій із врахуванням сучасних тенденцій розвитку туристичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу теоретичним та методичним основам формування самодіяльного туризму приділяють у своїх працях Ю.П. Грицак, І.М. Рудев, М.П. Мальська, М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор, П.А. Горішевський та інші [2]. Наприклад, М.П. Мальська та В.В. Худо розглядають самодіяльний туризм як одну із форм неорганізованого туризму [3]. М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор стверджують, що неорганізований туризм за формами ділиться на самодіяльний та незалежний [4].

Відаючи належне існуючим науковим напрацюванням, слід зазначити, що на сьогоднішній день недостатньо досліджені сучасні тенденції розвитку самодіяльного туризму та підходи до його класифікації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В літературі зустрічаються різні думки щодо суті та змісту самодіяльного туризму. Частина авторів розуміє самодіяльний туризм як синонім спортивно-оздоровчого туризму. Але насправді самостійно плануються не тільки подорожі з активними способами пересування. Необхідно враховувати інтереси усіх туристів, які подорожують, відмовляючись від послуг туристичних операторів.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Головною метою здійсненого дослідження стало вивчення особливостей самодіяльного туризму на сучасному етапі та розробка вдосконаленої моделі його структури. У відповідності до неї були сформульовані і розв'язані такі завдання:

- проаналізовано теоретико-методичні аспекти чинників розвитку самодіяльного туризму;
- з'ясовано актуальні особливості і потенційні можливості розвитку

самодіяльного туризму на сучасному етапі;

– сформульовано загальні рекомендаційні засади з вдосконалення структури самодіяльного туризму.

Виклад основного матеріалу. Існування такого різновиду туризму як самодіяльний в Україні закладено ст. 4 Закону України «Про туризм», згідно якої залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо.

Провести чітку межу між організованим і самодіяльним туризмом досить складно. В Україні довгий час самодіяльний туризм існував як громадська рух і реалізовувався через різноманітну систему туристських клубів та секції, які створювались у державних установах, навчальних закладах і, навіть, на крупних промислових підприємствах. Самодіяльний туризм передував розвитку комерційного організованого туризму, тому досі у організованих подорожах прослідковується чимало елементів самодіяльного туризму, а самодіяльним туристам дуже часто доводиться користуватися послугами туристичних баз та інших закладів розміщення туристів, які орієнтовані в основному на співпрацю із туроператорами. На сучасному етапі самодіяльний туризм стає все ширшим за змістом і може передбачати не тільки подорожі із активними способами пересування, а й статичне перебування, наприклад, у санаторії на березі моря.

Самодіяльний туризм – це подорожі, що здійснюються з відмовою від послуг туроператорів та турагентів. Але це зовсім не означає, що його організація повністю безконтрольна і стихійна. Самодіяльний туризм також має певні організаційні форми, контролюється та направляється туристичними організаціями. Здійснюються дані подорожі за маршрутами, розробленими самими туристами та рекомендованими туристичними організаціями (Федерацією спортивного туризму, Спілкою сільського зеленого туризму, туристичними клубами тощо). Таким чином, неправильно було б стверджувати, що це неорганізований туризм, швидше це туризм, який організовується некомерційними організаціями (клубно-секційний) або самими туристами (рис. 1). Організуються такі поїздки за принципом самозабезпечення та самообслуговування.

Клубно-секційний самодіяльний туризм розвивається завдяки туристичним самодіяльним організаціям різного рангу, серед яких найчастіше зустрічаються федерації, клуби, спілки, товариства тощо. Головним напрямом їх діяльності став спортивно-оздоровчий туризм (пішохідний, лижний, гірський, велосипедний, водний, спелеотуризм, дельтапланеризм, кінний тощо). Мова іде, перш за все, про впорядковані чіткі вимоги до категорійності маршрутів, виконання розрядів зі

спортивного туризму, організації спортивних категорійних та ступеневих походів в цілому. Розробляючи свій маршрут, туристська група, яка претендує на категорійний похід, зобов'язана його зареєструвати та затвердити у туристичних організаціях на підставі єдиних в Україні вимог, правил та інструкцій, отримати у представників туристичної організації необхідні документи, що підтверджують дозвіл на проведення походу, успішне завершення подорожі та отримання відповідного спортивного розряду тощо. У цьому перш за все допомагають представники Федерації спортивного туризму, члени маршрутно-кваліфікаційних комісій.

Рис. 1 Структура самодіяльного туризму

Туристичні самодіяльні організації є невід'ємною частиною сучасного туризму. Їх активна діяльність базується на громадських засадах і діють вони найчастіше як громадські організації, підпорядковуючись Закону України «Про громадські об'єднання». Таким чином, це некомерційні організації, які створюються з метою пропаганди туристичної діяльності, як способу відпочинку, впровадження здорового способу життя в умовах природного середовища, заохочення широких кіл населення до регулярних занять активними формами туризму, реалізації додаткових освітніх програм і послуг в інтересах особистості і держави [5].

Після аналізу діяльності сучасних туристичних об'єднань стає зрозуміло, що розуміння самодіяльного туризму як спортивного, в основному пішохідного, туризму уже відійшло в минуле. Самодіяльний туризм включає в себе сучасні види подорожей з використанням різноманітних дешевих засобів пересування (бекпекінг тощо), робінзонади, експедиції тощо (табл. 1).

Поширені також неофіційні об'єднання прихильників незалежного (аматорського) туризму. Наприклад, у 1995 р. створено Академію вільних мандрівок, метою якої є пізнання навколишнього світу, його особливостей. В своїх мандрівках члени цієї організації намагаються не користуватися

послугами готелів, кемпінгів та туристичних фірм. В основному це мандрівки за допомогою автостопу. Для цього використовується будь-який попутний транспорт. На ночівлю, як правило, влаштовуються на лоні природи або у місцевих жителів, які погодилися надати їм місце для ночівлі.

Табл. 1.

Характеристика основних видів самодіяльного незалежного туризму

<i>Вид незалежного туризму</i>	<i>Суть туристичної діяльності</i>
бекпекінг (у перекладі з англійської мови означає «рюкзак»)	подорожувати без нічого, без важких валіз і сумок, з мінімальними витратами. Сам план маршруту розробляє особисто бекпекер. При цьому його дії не обмежені ніякими умовами туроператорів. Одна з головних умов його подорожі – побачити максимум за мінімум фінансових витрат. Такі люди їздять на найдешевшому транспорті (часто це бюджетні авіакомпанії, так звані лоукостери, або потяги), ночують у найдешевших готелях (як правило, це хостели) або наметах, харчуються невибагливою їжею. Подорожують бекпекери, як правило, поодиночці або в компанії не більше 2-3 осіб.
автостоп	безкоштовне пересування на попутному транспорті за згодою водія. Спочатку автостоп був можливий тільки на попутних автомашинах, проте пізніше розвинувся автостоп на інших видах транспорту. Безквитковий проїзд у маршрутному транспорті не вважається автостопом, якщо на це не отримано згоду водія (машиніста, кондуктора).
автодім	одна з найпопулярніших форм незалежного туризму в США. Передбачає подорож власним чи орендованим автомобілем із причерпним фургоном або ж у трейлерах, які обладнані всім необхідним для автономного існування протягом багатьох тижнів.
пішохідний туризм	подолання групою туристів маршруту по місцевості з місця відправлення до місця прибуття за вказаний проміжок часу. Передбачає певний період перебування в природних умовах навколишнього середовища.
<p>Поділяється на підвиди: <i>Трекінг (trekking)</i> –</p> <p><i>Легка хода (англ. Lightweight backpacking, від англ. Lightweight — легкий і англ. Backpack — “рюкзак”)</i></p>	<p>наймасовіший підвид пішохідного туризму, часто є частиною маршрутів інших видів туризму. Доволі простий в організації, економічно доступний, підходить для широкої вікової категорії бажаючих. Ночівля відбувається у змінних базових точках, намет і провіант на кілька днів подорожі турист несе із собою. Не потрібна спеціальна фізична підготовка, але організм повинен бути досить витривалий для подолання великих відстаней пішки. При «відмінному» рівні тренуваності новачки можуть проходити до 30км на день (близько 6 год.) з рюкзаком вагою до 20% від маси тіла, при «хорошому» - до 20 км (близько 4 годин) з рюкзаком вагою до 10% від маси тіла. Більш тренувані і сильні учасники трекінгу, крім основного багажу, несуть продукти, кухонне начиння і намети.</p> <p>напряму у пішохідному туризмі, відмінною рисою якого є максимальне зниження ваги спорядження, без загрози безпеки. Для цього вага основного спорядження зменшується настільки, наскільки це безпечно можливо. Іноді також скорочується обсяг провізії. Хоча чітких меж ваги не існує. Умовно виокремлюють легкоходів і ультралегкоходів, які використовують спорядження близько 10 і 5 кілограмів відповідно. Найбільш послідовні прихильники ультралегкоходства іноді збирають екстремально легкі набори спорядження, близько 2,5 кг. Але для того щоб подорожувати з таким спорядженням, необхідно бути дуже витривалим і впевненим у своїх силах. Зауважимо, що у традиційному туризмі мінімальна вага спорядження зазвичай — не менше 14 кг і вище.</p>

Під час своїх мандрівок вони намагаються якомога менше користуватися грошовими коштами. Мандруючи по різних країнах вони намагаються спілкуватися зі звичайними людьми, не користуючись послугами туристичних організацій, перекладачів та гідів.

Організацією розроблено також особливий проект «Дім Для Всіх», який стартував у 2006 р. Організація знімала або орендувала на деякий термін (2 - 4 місяці) квартиру або навіть цілий будинок, який автоматично стає «Домом Для Всіх». Якоїсь обов'язкової плати за проживання немає. Але якщо хтось зробить грошову пожертву - то організатори від неї не відмовляються. При цьому немає значення якої ти раси та віку, віросповідання тощо [3].

Однією із ознак самодіяльного туризму є готовність допомагати один одному. Існують соціальні мережі самодіяльних туристів. Одна із найпопулярніших - Hospitality club (англ. *Клуб гостинності*), яка існує у вигляді онлайн-сервісу з 2000 р. і налічує близько 320000 членів із більш ніж 200 країн[1]. Наявність і тривале функціонування аналогічних мереж підтверджує думку про те, що серед самодіяльних туристів, які подорожують за покликом душі, а не тому, що це модно, не існує упередженого ставлення до людей іншої раси чи національності, тут панує взаєморозуміння і толерантність.

Самодіяльні подорожі передували виникненню у ХХ ст. індустрії відпочинку. І в наші дні після майже тотального домінування організованих подорожей в другій половині ХХ ст., самодіяльний туризм активно відроджується. Цьому сприяє розвиток Інтернету, через який можна самостійно забронювати номер в готелі, замовити квиток і довідатися про особливості подорожей в той чи інший регіон на численних форумах. Цей вид активного відпочинку приваблює, в першу чергу молодь, студентів, творчу інтелігенцію.

Популярний самодіяльний туризм, перш за все, у країнах, громадянство яких дозволяє подорожувати без оформлення в'їзної візи. Відносно невеликі відстані, добре розвинута інфраструктура та інші важливі фактори вплинули на те, що частка неорганізованого туризму в Європі становить 80%. У Європі більше популярний традиційний самодіяльний туризм, коли заздалегідь намічається маршрут, місця проживання та види транспорту для переміщень між містами. Для цього активно використовуються веб-ресурси, присвячені подорожам, де можна прочитати безліч відгуків про визначні пам'ятки та рівень сервісу [4].

В Україні подібна організація відпочинку продовжує залишатися актуальною, але стримуючими чинниками виступають низький рівень придорожної інфраструктури, відсутність спеціально обладнаних кемпінгів тощо. Вибираючи самодіяльний незалежний туризм, відпочиваючі економлять на проживання і харчування, а також отримують можливість гнучко коригувати маршрут і тривалість своїх подорожей, вони

невибагливі, готові до ризиків, тому цікавляться ринком послуг країн Східної Європи.

У деяких країнах існують негласні вікові обмеження для таких подорожей. Це час між закінченням навчання і початком кар'єри. Згідно з дослідженнями Всесвітньої конфедерації молодіжного студентського та освітнього туризму (WYSETC), більше половини жителів західних країн у віці від 18 до 34 років подорожували по світу. Лише п'ята частина з них їздила по путівці, а 80% прокладали шлях без сторонньої допомоги, бронюючи авіаквитки в інтернеті, організовуючи проживання і транспорт на місці [6].

Висновки. Не дивлячись на те, що влада багатьох країн не надто шанує самодіяльних туристів, оскільки поширена думка, що користі від них економіці країни небагато, ефективність від даного виду туризму очевидна. Навіть без організаційної участі комерційних підприємств – організаторів туристичної діяльності держава отримує доходи у бюджет з податків на транспортні та поточні витрати. Обмін міжнародними спортивними туристичними заходами сприяє зміцненню миру між різними країнами, що і є неоціненним внеском. Саме сучасний самодіяльний туризм стирає різницю між расами, національностями та віросповіданнями. Завдяки творчому пошуку незалежних туристів у структурі туризму появляються нові види туристичної діяльності.

Самодіяльний туризм базується на: дружньому ставленні до природи, спрямованості на її охорону та збереження; підтриманні добробуту місцевого населення; мінімальному впливі на видозміну традицій та звичаїв народу; терпимості та взаємодопомозі подорожуючих і місцевих жителів тощо.

Список використаних джерел:

1. Сасін М.П., Гринько С.А. Вдосконалення класифікації видів і форм туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/sasin.htm
2. Атаманюк Я. Д. Діяльність туристських самодіяльних організацій: [навчально-методичний посібник] / Я. Д. Атаманюк, Т. Д. Атаманюк, П. А. Горішевський, Івано-Франківськ: Плай, 2008. – 216с.
3. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика [навчальний посібник] / М. П. Мальська, В. В. Худо, К.: Центр учбової літератури, 2007. — 424 с.
4. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: [навчальний посібник] / Кляп М. П., Ф. Ф. Шандор, К.: Знання, 2011. — 334 с.
5. Рудев І. М. Діяльність туристської самодіяльної організації: [навчальний посібник] / І. М. Рудев. Київ, 2006.-352с.
6. Божко Л.Д. Історія бекпекінгу як нової соціальної практики мобільності в епоху глобалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/hisgeo/article/view/832/835>

Список использованных источников:

1. Сасин М.П., Гринько С.А. Совершенствование классификации видов и форм туризма [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://tourlib.net/statti_ukr/sasin.htm
2. Атаманюк Я. Д. Деятельность туристских самодетельных организаций: [учебно-методическое пособие] / Я. Д. Атаманюк, Т. Д. Атаманюк, П. А. Горишевский, Ивано-Франковск: Плай, 2008. - 216с.

3. Мальська М. П. Туристический бизнес: теория и практика [учебное пособие] / М. П. Мальська, В. В. Худо, К. .: Центр учебной литературы, 2007. - 424 с.
4. Кляп М. П. Современные разновидности туризма: [учебное пособие] / Кляп М. П., Ф. Ф. Шандор, К.: Знание, 2011. - 334 с.
5. Рудев И. М. Деятельность туристской самодеятельной организации: [учебное пособие] / И. М. Рудев. Киев, 2006. - 352 с.
6. Божко Л. Д. История бекпекинга как новой социальной практики мобильности в эпоху глобализации [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/hisgeo/article/view/832/835>

References:

1. Sasin M.P., Hrynko S.A. Vdoskonalennia klasyfikatsii vydiv i form turyzmu (Improved classification of forms and types of tourism)[electronic resource]. - Access: // http://tourlib.net/statti_ukr/sasin.htm
2. Atamaniuk Ya. D. Diialnist turystskoi samodiialnoi orhanizatsii [navchalno-metodychnyi posibnyk] (Tourists' amateur organization activity [textbook]) / Ya. D. Atamaniuk, T.D. Atamaniuk, P.A. Horishevskiy, Ivano-Frankivsk: Plai, 2008. – 280 pp.
3. Malska M.P. Turystychni biznes: teoriia ta praktyka (Touristic business: theory and practice). Navch. Pos. / M.P. Malska, V.V. Hudo, K.: Tsentр uchbovii literatury, 2007. – 424 pp.
4. Kliap M.P. Suchasni riznovydy turyzmu (Modern varieties of tourism): navch. pos. / M.P. Kliap, F.F. Shandor, K.: Znannia, 2011. – 334 pp.
5. Rudiev I.M. Diialnist turystskoi samodiialnoi orhanizatsii [navchalnyi posibnyk] (Tourists' amateur organization activity [textbook]) / I.M. Rudiev, Kyiv, 2006. – 352pp.
6. Bozhko L.D. Istoriia bekpekingu yak novoi sotsialnoi praktyky mobilnosti v epohy hlobalizatsii (History of backpacking as new social mobility practice in the epoch of globalization) [electronic resource]. - Access: <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/hisgeo/article/view/832/835>